

Det svenske faget bild i relasjon til digital visualisering

Fritt skapende arbeid er en metode som har stått sterkt i faget *bild*. I denne artikkelen setter Hans Örtegren bild inn i et historisk perspektiv og reflekterer over hvordan digitale medier kan bidra til å styrke faget.

Hans Örtegren

I grove trekk kan historien til tegne- og bildeundervisningen i Sverige sammenfattes slik: Under industrialismens framvekst var hensikten å skape arbeidskraft innen håndverk, kunstindustri og annen industriell produksjon. Produsentkvalifisering var viktig når det gjaldt tegning og konstruksjonstegning. Deretter, på tidlig 1900-tall, ble danning innen kunst- og kulturfeltet løftet frem. Gradvis ble et estetisk fag utviklet, der psykologiske aspekter ble sett på som viktigst. På 50 og 60-tallet førte dette til det såkalte «fritt skapende», som jeg kommer nærmere inn på senere.

Demokratiargumentet var tydelig i grunnskolens læreplaner og er fremdeles tydelig i dagens læreplan *Lgr 11* (Skolverket, 2011). Bildenes rolle i demokrati, ytringsfrihet, kulturelt mangfold og kommunikasjon *ble* og *blir* sett på som sentralt, sammen med det å forholde seg kritisk til den visuelle informasjonsoverfloden.

I løpet av 2000-tallet har velferdsargumentet blitt løftet fram i synet på faget. Produsentkvalifisering og nytte trekkes frem, og relateres i dag til vårt informasjonssamfunn. Innholdet i *Lgr 11* knyttes i stor grad til hvordan elevenes bruk av bildemedier og populærkultur på fritiden kan integreres i undervisningen. Å kunne håndtere de moderne digitale bildemediene står sentralt i faget på alle alderstrinn. I tillegg står tradisjonen med å koble estetiske emne med identitetsskapende prosesser, samt utviklingen av egen personlighet sterkt.

Dialogbasert undervisning og frihet

I følge den nasjonale «ämnesutvärderingen», NÄU 2013 (Skolverket, 2015) er dialogbasert undervisning den vanligste undervisningsmetoden på ungdomstrinnet. Dette preges av at læreren gir oppgaver som kan løses på ulike måter, slik at elevene får en viss delaktighet. Noen av elevene som var en del av studien kaller dette «frihet». En elev hevder at det ved bruk av denne metoden er lettere å komme på ideer. Om elevene for eksempel arbeider med parafraaser så ligger ikke friheten i at oppgaven har et utgangspunkt i form av en modell, men heller at elevenes egen modifikasjon av det parafraserte bildet tillates.

Men det er ikke alle som opplever den dialogbaserte undervisningen som en form for frihet. Noen av elevene mener at metoden er altfor styrende og opplever derfor at undervisningen

Faget bild er obligatorisk i hele grunnskolen (1.-9. klasse). De tre hovedområdene i faget er *bildeframstilling*, *redskap for bildeframstilling* og *bildeanalyse*. Bildet over er laget av en elev i 9. klasse og heter *Han och hon blir hen*.

ikke gir rom for de prosjektene de ønsker å gjennomføre. «Å tegne gjenstander er ikke så fantastiaktig», som en elev uttrykte det. Noen lærere gir derfor friere oppgaver innimellom. Å la elevene selv velge om de vil løse en oppgave digitalt eller analogt er også en type frihet som gis. En annen variant er at læreren forteller hva det skal arbeides med i løpet av terminen, og at elevene deretter legger opp arbeidet i den rekkefølgen de selv ønsker. Elevene arbeider da med flere ulike oppgaver samtidig (Marnar & Örtegren 2015).

Denne eleven har tatt utgangspunkt i et reklamebilde for Dior og laget sitt eget «motebilde». Målet med slike oppgaver er som regel å avsløre de metoder og knep som benyttes i reklameindustrien.

Diskusjon

Hvordan kan elevene, i faget bild, styrke sin forståelse og sine evner innen *demokrati og verdier, studie- og yrkesforberedelse og personlige utvikling*? Disse tre emnene er ikke eksklusive for faget bild, men inngår i alle grunnskolens fag. Betydningen bildemediet har fått i samfunn vårt gir mange muligheter innen fagets rammer. Jeg vil nå peke på et par slike områder og diskutere hva digitalt bildearbeid kan tilføre faget.

Demokrati og verdier – å appropriere bildeinnhold

Når elevene får i oppdrag å lage «motebilder» med utgangspunkt i reklame er det som regel for at de skal lære å avsløre knep og metoder som vi konsumenter utsettes for. Om slike bilder lages ved bruk av tradisjonelle håndverksmetoder og samtidig henviser til fotobasert reklame, kan avstanden mellom reklamebildene og elevenes bilder bli for stor. Om det istedenfor «spilles med de samme kortene», og elevene får gjenbruke og forvandle reklames bildemateriale kan dette styrke både budskapet og illusjonen av «reklame».

Bildet over er fra et skoleprosjekt der eleven har benyttet collage og digital visualisering. Eleven har appropriert et budskap og «gjort det til sitt». Oppgaver som tar opp aktuelle samfunns-spørsmål, moral og etikk gir elevene trening i å formulere egne standpunkt og samtidig utforme dem visuelt.

Studie- og yrkesforberedelse – å beherske bildeuttrykk

Med digitaliseringen følger en rekke muligheter, og det handler ikke bare om å forholde seg passivt til bildeoverfloden, men også bidra selv med bildemateriale av ulikt slag. Ved å kunne bruke ulike verktøy, analoge så vel som digitale, får elevene et større repertoar til å uttrykke seg. Dette styrker elevenes evne til å uttrykke seg visuelt også i andre fag enn bild.

Utallige kombinasjonsmulighetene finnes i arbeid med analoge og digitale bilder. Men for å kunne se mulighetene kreves ferdigheter. Terskelen til å oppleve mestring kan i noen tilfeller være lavere i arbeid med digitale medier, enn den gradvise bildeoppbyggingen som skjer i analogt arbeid. Dette gir de elevene som ikke mestrer de tradisjonelle teknikkene mulighet til å finne andre veier. En kombinasjon av digitalt og analogt arbeid kan også være berikende. At elevene får trene på både digital og analog utforming, og vende og vri på budskap, styrker deres kreative evner. Gjennom å simulere «yrkesoppgaver» og i beste fall kunne vise til prosjekter i nærmiljøet eller på nettet blir skolen mer fremtidsrettet.

Noen ganger kan begrensinger virke frigjørende. Faget bild kan oppleves som viktigere og mer aktuelt for elevene om de erfarer at det finnes noe som er mer «riktig» med hensyn til å oppnå et bestemt budskap. Billedkunst kan være en inspirasjonskilde, men ikke en rettesnor for alltid å «skape fritt». Dagens kunstnere gjør sjelden dette, og det kan være mer nyttig for elevene å få prøve ut samtidens kunstuttrykk, der flere modaliteter inngår, enn å ha modernistisk kunst som fremste forbilde.

Personlig utvikling – å utdype interesse

Begrepet frihet er komplisert i faget bild. Det finnes mange forståelser om hva frihet er, derfor er begrepet relativt. Begrepet blir ikke lenger forstått som at noe uttrykkes direkte fra personligheten. Frihet blir snarere satt inn i en sosiokulturell kontekst der deltakelse, kreativitet og kommunikasjon er betingelsene i bildeprosessen sine ulike faser, og ikke psykologisk autonomt, slik som i begrepet «fritt-skapende» som stod sterkt i fagets undervisning på 50 og 60-tallet.

Elevenes opplevde frihet i bildfaget bør forflyttes fra det tradisjonelle begrepet «fritt skapende» og nyanseres til å omfatte flere ulike arbeidsmåter for elevene (og lærerne). Forestillingen om fritt skapende kan ses på som en idealistisk teori i den forstand at den er fremtredende når elevene har oppnådd fortrolighet, og ikke kun skapende ferdigheter. Først når elevene har tilegnet seg ferdigheter i ulike sjangre, når de kan arbeide intuitivt og reflekterer over ideene sine, kan det skapende anses som «fritt». Med andre ord når det indre og ytre uttrykk er to sider av samme sak. Appropriering kan slik sett være et mer passende begrep, siden dette inkluderer en erkjennelse av medienes rolle og derfor også omfatter et mål om å kunne beherske ulike medier og sjangre. Det kreves kunnskap for å kunne skape. Det holder ikke med et indre ønske om å uttrykke seg.

En elev på 9. trinn har laget *Parafra* etter *Degas dansare*.

I beste fall kan digitalt bildearbeid, der det tydelig fremgår at elevene kombinerer egen og andres bildebruk, redusere den romantiske forestillingen om bildearbeid som til en viss grad fortsatt lever i den svenske skolen.

Hans Örtegren er universitetslektor ved Institutionen för estetiska ämnen i lärarutbildningen ved Umeå universitet.

Litteratur

Marner, A & Örtegren, H (2015) Synen på frihet i bildundervisning – fritt skapende eller intertextuell undervisning, i *Tilde*, rapport nr 15, Institutionen för Estetiska Ämnen, Umeå universitet, s 87-123.
Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Hentet 16.08.17 fra skolverket.se
Skolverket (2015) *Bild i grundskolan. En nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Hentet 16.08.17 fra skolverket.se